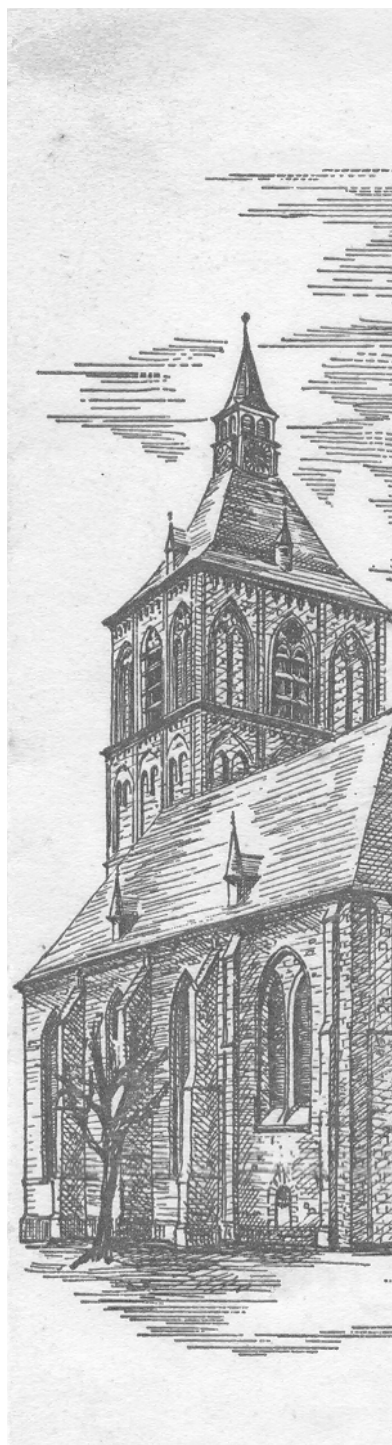

St. Plechelmusbasiliek Oldenzaal

---

tien jaar Plechelmus-Antoniuskoor

concert

medewerkenden:

Plechelmus-Antoniuskoor

o.l.v.

Nardy Goorhuis-ter Elst

Karin Hertsenberg, sopraan

Guus Goorhuis, orgel

zondag 4 oktober 2009, 15.00 uur;
vrije gift

---

p r o g r a m m a

Programma overzicht

- A. Vivaldi: -uit *Gloria: Gloria in excelsis Deo*
-uit *Credo: Crucifixus*
gregoriaans: uit *het middeleeuwse St. Plechelmusofficie: Testamentum aeternum*
G. Caccini: *Ave Maria* (sopraansolo)
W.A. Mozart: -uit *Exsultate jubilate: Tu virginum corona* (sopraansolo)
-uit *Offertorium pro omni tempore: Jubilate Deo*
- F. Couperin: uit *Messe pour les paroisses: Dialogue sur les grands jeux* (orgel)
- L. Vierne: uit *Messe solennelle: Kyrie eleison*
G. Fauré: -uit *Requiem: Pie Jesu* (sopraansolo)
-*Cantique de Jean Racine*
Ch.M. Widor: *Tantum ergo*
- Alphons Gaalman: uit *Sonatine voor orgel: Andante commodo* (orgel)
- E. Elgar: *Ave Maria*
F. Mendelssohn: *Uit Lauda Sion: Caro cibus, sanguis potus* (sopraansolo)
J. Tavener: *Song for Athene*
- Slotwoord
- W.A. Mozart: *Uit Vesperae sollennes: Laudate Dominum* (sopraansolo en koor)

Toelichting

Inleiding:

De composities die tijdens dit concert gezongen worden, zijn op een enkel gelegenheidswerk na gecomponeerd voor de eredienst van de katholieke kerk, meer in het bijzonder voor de liturgie van mis en kerkelijke getijden (het officie) en ook wel het lof. Anno 2009 worden deze composities door ons koor gezongen in diezelfde liturgie.

De tekst van de Griekse *Kyrie*-litanie is afkomstig uit de eerste eeuwen van de kerk, toen de Griekse taal nog de *lingua franca* was van de liturgie. Maar al spoedig werd deze taal in de liturgie zo goed als geheel overvleugeld door het Latijn. De gezangen *Kyrie eleison* en *Gloria in excelsis Deo* behoren, samen met die van *Sanctus* en *Agnus Dei* tot de zogeheten vaste ofwel onveranderlijke gezangen van de mis. Ook het later ingevoerde *Credo* kan tot deze groep gerekend worden.

De overige gezangen van dit programma bevatten teksten die voor het gezongen getijdengebed van de vespers en ook voor het lof bedoeld zijn. Ze zijn geheel of deels ontleend aan het Oude en Nieuwe Testament (*Ave Maria*, *Jubilate Deo*, *Laudate Dominum*) of stammen uit de (late) middeleeuwen (*Ave verum corpus*, *Testamentum aeternum*, *Tantum ergo*). Het zijn veelal lofprijzingen van het H. Sacrament en van Maria.

De uit te voeren werken:

Antonio Vivaldi (1678-1741)

-uit *Gloria* (RV 589): *Gloria in excelsis Deo* (Venetië 1715).

Net als de meeste composities van Vivaldi werd dit werk pas in 1939 herontdekt en sindsdien is het onafgebroken populair en beroemd. De bedrieglijk eenvoudige maar virtuoze unisono octaafsprongen van dit openingsdeel lijken veel op die uit Vivaldi's even sprankelende vioolconcerten. Het *Witte*-orgel van de basiliek moet hier de orkestbegeleiding vervangen die natuurlijk bij dit Gloria hoort.

-uit *Credo* (RV 591): *Crucifixus*.

Dit *Credo* behoort bij een minder bekende *Gloria* die Vivaldi voor het *Pio Ospedale della Pietá* componeerde toen hij er pas werkte. Het *Crucifixus* is de parel van dit *Credo*; dat is trouwens bij vele missen van klassieke componisten het geval. Op een bijzonder indringende wijze verklankt Vivaldi bijna letterlijk de slepende gang van de voetstappen van Jezus tijdens diens kruisweg naar de Calvarieberg door middel van de *portato* uitgevoerde kwartnoten in de baslijn.

Gregoriaans:

-*Testamentum aeternum* (uit het middeleeuwse St. Plechelmusofficie).

De tekst van dit responsorie stond in het getijdenboek *Officia sanctorum* uit 1640 van Philippus Rovenius, apostolisch vicaris en deken van het toenmalige Oldenzaalse St. Plechelmuskapittel. Dit boek was voor het toenmalige bisdom Utrecht voorgeschreven. Het responsorie behoort tot de gezangen voor de feestdag van St. Plechelmus op 15 juli. De melodie ervan werd teruggevonden in een Oostenrijks vijftiende-eeuws handschrift, afkomstig van een officie voor de H. Rupertus, patroon van het aartsbisdom Salzburg. Andere gezangen waren afkomstig uit het Bernardusofficie, dat in een dertiende-eeuws handschrift uit Tongeren bewaard is gebleven. Tussen 2001 en 2004 werden de meeste gezangen van het Plechelmusofficie gereconstrueerd door Guus Goorhuis en musicologe dr. Ike de Loos. De vespers wordt jaarlijks op het patroonsfeest gezongen door de mannen van ons koor. De twee verzen van *testamentum aeternum* worden gezongen door koorlid en tenor Fons Hendriks.

Giulio Caccini (1551-1618):

-*Ave Maria*.(sopraansolo)

In werkelijkheid is dit uiterst populaire *Ave Maria* waarschijnlijk rond 1970 gecomponeerd door de Russische componist en gitarist Vladimir Varsilov (1925-1973) en na diens dood door anderen toegeschreven aan de Italiaanse componist uit het Florence van de renaissance en barok, van wie alleen twee madrigaalboeken bekend zijn. Charlotte Church en Andrea Bocelli hebben sterk bijgedragen tot het wereldwijde succes van deze ontroerende melodie.

Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791):

-uit *Motette für Sopran Exsultate, jubilate* KV 165 (Milaan 1773): *Tu virginum corona* (sopraansolo).

Het oorspronkelijke manuscript van dit befaamde werk is sinds het einde van de tweede wereldoorlog vermist. De zeventienjarige Mozart schreef dit motet voor de zanger Rouzini.

Wolfgang Amadeus Mozart:

-uit *Offertorium pro omni tempore* KV 117 (Salzburg 1769): *Jubilate Deo* (psalm 65).

Dit briljante en ten onrechte vrij onbekende motet van Mozart was als *offertorium* bedoeld, dus ter vervanging van een gregoriaans wisselend misgezing. De structuur is nog zeer verwant met de gregoriaanse *psalmodie*: beurtelings psalmodieert elke koorstem een passage, waarna de vierstemmigheid terugkeert.

Francois Couperin (1668-1733):

-uit: *Messe pour les Paroisses* (Parijs 1690): *Dialogue sur les Grands jeux. 3e Couplet de l'Agnus.* (orgel)

Deze zg. orgelmis komt voort uit een liturgische praktijk waarbij korte orgelstukken (*versets* ofwel *couplets* genoemd) gespeeld werden, telkens afgewisseld door *versets*, gezongen door het koor of de gemeenschap. In Couperin's tijd was deze praktijk reeds eeuwenoud. Francois schreef deze mis – en die *pour les convents* – reeds op 22-jarige leeftijd en de publicatie ervan droeg ertoe bij dat hij in 1693 benoemd werd tot één van de *organistes du roi*, Lodewijk XIV.

Louis Vierne (1870-1937):

-uit *Messe solennelle* voor gemengd koor en twee orgels: *Kyrie eleison* (Parijs 1900).

Vierne was organist van de Notre Dame te Parijs. Hij schreef deze zeer geïnspireerde *Messe solennelle* voor de Parijse kathedraal, maar door het plotselinge verdwijnen van de tot dusver door de Franse staat medegefinancierde koorschool aan het begin van de twintigste eeuw ontbraken voldoende muzikale krachten om deze grootse mis er integraal uit te voeren. De mis opent met een majestueuze *Kyrie*, ingeleid door orgel. Eigenlijk is de instrumentale begeleiding van deze mis gedacht voor twee orgels, die in een soort dialoog met elkaar het koor begeleiden en becommentariëren. In ons geval hebben we gekozen voor het in elkaar schuiven van deze twee orgelpartijen voor één orgel en de dialoog door middel van passende registraties te laten uitkomen. De briljant gecomponeerde orgelpartituur is op het lijf geschreven van het laatromantische *J.Fr.Witte-Bätz*-orgel uit 1889.

Gabriel Fauré (1845-1924):

- uit *Requiem* op. 48: *Pie Jesu* (sopraansolo)

- *Cantique de Jean Racine* op. 11 (Parijs 1865).

Fauré schreef dit werk voor koor, strijkers en orgel en kreeg er een 1e prijs voor bij zijn afstuderen aan de *École Niedermeyer* te Parijs. Hij droeg het werk op aan César Franck en vernoemde het naar de zeventiende-eeuwse Franse toneelschrijver Jean Racine, die deze parafrase – *Verbe égal aux Très-Haut* – maakte van de Latijnse hymne *Consors paterni luminis* uit de kerkelijke getijden, de metten van de dinsdag. Het is met zijn typisch 'Fauréaanse' klankkleuren en harmonieën wereldwijd een uiterst geliefd koorwerk geworden.

Charles Marie Widor (1844-1937):

-*Tantum ergo* op. 18, nr. 1 (Parijs 1874).

Dit koorwerk is uit dezelfde periode waarin Widor, organist aan de Parijse St. Sulpice, zijn imposante en grensverleggende orgelsymfonieën schreef. Het *Tantum ergo* is in een soortgelijke stijl geschreven, voor vierstemmig gemengd koor met orgel, met daarbij een vijfde stem, destijds een uit seminaristen samengesteld baritonkoor. Het eerste couplet wordt alléén door deze baritongroep gezongen, daarbij subtiel begeleid door de orkestrale klank van het orgel. Bij het tweede couplet wordt de baritonstem verrijkt met de vierstemmigheid van het gemengde koor. Deze vijfstemmige zetting voert samen met het orgel tot een majestueus slot van dit Latijnse lofgezang.

Alphons Gaalman (1914-1986):

-uit: *Sonatine voor orgel: Andante commodo* (Hengelo, jaar van ontstaan onbekend).

Alphons Gaalman (zie voor diens biografie *Wikipedia*) was pianist, organist, dirigent en componist. Van 1939 tot 1949 was hij organist van de St. Plechelmus en vanaf 1949 was hij de spil van de orgelconcerten die er jaarlijks gehouden werden. In 1975 werd Gaalman als één van de eerste Nederlanders door het Franse ministerie van cultuur onderscheiden met de zilveren medaille van de Societé des Arts, Sciences et Lettres voor zijn pionierswerk met betrekking tot het propageren van de Franse muziekcultuur in Nederland, meer in het bijzonder de orgelmuziek van Olivier Messiaën. Slechts één van zijn vele composities is uitgegeven, de overige zijn als manuscript bewaard. Daaronder bevindt zich Gaalman's *Sonatine voor orgel*, waaruit vandaag diens oud-leerling het charmante *Andante commodo* zal spelen, geheel volgens de registratievoorschriften van de componist.

Edward Elgar (1857-1934):

-*Ave Maria* op. 2, nr.2 (Londen 1887)

Edward Elgar's vroege sacrale composities stammen uit zijn tijd als organist van de katholieke *St. George's Church* in Worcester in de jaren tachtig van de negentiende eeuw. Drie fraaie romantische - de Engelsen zelf spreken van '*High Victorian in atmosphere*' - Latijnse motetten uit opus 2 zijn afkomstig uit deze jaren: *Ave verum*, *Ave Maria* en *Ave maris stella*. Het *Ave verum* staat op het repertoire van vele koren wereldwijd, het *Ave Maria* dat vandaag uitgevoerd wordt, is wat minder bekend.

Felix Mendelssohn (1809-1847):

-Uit *Lauda Sion* op. 73: *Caro cibus, sanguis potus* (Leipzig 1846); sopraansolo.

Mendelssohn – wiens Joodse familie was overgegaan naar het protestants-christelijke geloof – schreef dit romantische meesterwerk met de expliciete vermelding dat het pas tot zijn recht zou komen indien het uitgevoerd zou worden in de liturgie van de katholieke kerk. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld de twee grote vroeg negentiende-eeuwse missen van Ludwig van Beethoven, die uitsluitend bedoeld waren als concertrepertoire.

John Tavener (*1944):

-*Song for Athene* (Bermuda / N'Aldretts 1993).

Deze indrukwekkende compositie – ter nagedachtenis van Athene Hariades – werd door de hedendaagse componist Tavener (niet te verwarren met de zestiende-eeuwse Engelse componist John Taverner) in opdracht van de BBC geschreven en in 1994 voor het eerst uitgevoerd. Westminster Abbey Choir zong het tijdens de uitvaartplechtigheid voor prinses Diana in 1997 onder de titel *Alleluia. May flights of angels sing thee to thy rest*. Tavener gebruikte teksten uit Shakespeare's Hamlet en de uitvaartliturgie van de Orthodoxe Kerk. Zijn stijl is een versmelting van westerse en oosterse muziek, waarbij Messiaën, Pärt en de zg. minimal music van invloed zijn. We voeren dit werk met ons Plechelmus-Antoniusskoor mede uit ter nagedachtenis van de zangers en zangeressen die ons in de afgelopen tien jaar ontvallen zijn.

Alleluia. May flights of angels sing thee to thy rest. Remember me, O Lord, when you come into your kingdom. Give rest, O Lord, to your handmaid (servant) who has fallen asleep. The Choir of Saints have found the well-spring of life and door of paradise. Life: a shadow and a dream. Weeping at the grave creates the song: Alleluia. Come, enjoy rewards and crowns I have prepared for you.

Slotwoord door de voorzitter van het Plechelmus-Antoniuskoor, Harry Morshuis.

Daarna wordt ter afsluiting vóór in de basiliek, bij het B.A.G.-koororgel, uitgevoerd:

Wolfgang Amadeus Mozart:

-uit *Vesperae solennes de confessore* KV 339 (Salzburg 1780): *Laudate Dominum* (met sopraansolo).

Mozart schreef twee vespers, bestaande uit vijf psalmen en het *Magnificat*. Het *Laudate Dominum* is daarvan het beroemdste geworden, doordat het vooral bestaat uit een schitterende sopraanaria. Het koor lijkt zich tevreden te moeten stellen met een bescheiden voorgedragen *doxologie Gloria Patri et Filio*, maar komt uiteindelijk samen met de sopraan tot een fraaie cadens.

Het Plechelmus-Antoniuskoor

is op 1 jan. 1999 tot stand gekomen door een fusie van de koren van de toenmalige Plechelmus- en Antoniusparochie te Oldenzaal. Het gemengde koor staat sindsdien onder leiding van Nardy Goorhuis-ter Elst (*) en verzorgt wekelijks de zondagse hoogmis in de St. Plechelmusbasiliek met hoofdzakelijk klassieke Latijnse meerstemmige kerkmuziek alsmede de éénstemmige wisselende gregoriaanse gezangen. Laatstgenoemde zang wordt gedirigeerd door Guus Goorhuis (*), die sinds 1976 vaste organist van de St. Plechelmusbasiliek is. Verder verzorgt het Plechelmus-Antoniuskoor de gezangen van de rouw- en trouwvieringen in de basiliek en in de St. Antoniuskerk. Liturgische dienstbaarheid is dan ook het bestaansrecht van ons koor.

De leden zijn zowel afkomstig uit de vijf voormalige parochies van de stad Oldenzaal alsook uit omliggende plaatsen als De Lutte, Rossum, Deurningen, Hengelo en Beckum. Gemeten aan het actuele aantal kerkgangers bij de zondagse hoogmis in de St. Plechelmusbasiliek kan gesteld worden dat het wekelijks vieren van de eucharistie met Latijnse kerkmuziek in onze basiliek in een behoefte voorziet die zowel plaatselijk als regionaal van belang is.

Op het repertoire (*) staan missen voor gemengd koor van o.m. Monteverdi, Mozart, Haydn, Gretsjaninov, Vierne en Herman Finkers, alsmede motetten van o.m. Bach, Telemann, Handel, Vivaldi, Mendelssohn, Widor, Duruflé, Elgar, Rutter en Tavener. Ook wordt sinds 2004 weer de oorspronkelijke, middeleeuwse vespers van de patroonheilige Plechelmus gezongen op diens feest in de liturgie van de basiliek. De gregoriaanse gezangen van het Plechelmusofficie zijn uit middeleeuwse handschriften gerestitueerd door musicologe dr. Ike de Loos en Guus Goorhuis. Bij gelegenheid van 1050 jaar St. Plechelmusparochie werd het Plechelmusofficie in 2004 door de *Schola Hartkeriana Amsterdam* op CD vastgelegd en daarna gepubliceerd in het boek Guus Goorhuis en Jan Oude Nijhuis (red.): *Plechelmus. Zijn liturgie, kerk en kapittel te Oldenzaal* (Zutphen 2005).

Sopraan Karin Hertsenberg (zie ook www.karinhertsenberg.nl) werkte de afgelopen tien jaar regelmatig samen met het jubilerende Plechelmus-Antoniuskoor.

Het Plechelmus-Antoniuskoor (*) repeteert wekelijks op de donderdagavond in de St. Plechelmusbasiliek (de sopranen en altten van 19.30-21.00 u, de tenoren en bassen van 20.00-21.30 u) en staat open voor nieuwe leden. Mocht u belangstelling hebben om lid te worden, dan nodigen we u van harte uit om contact op te nemen met onze voorzitter, Harry Morshuis, tel. 0541-51 43 17, of onze dirigent, Nardy Goorhuis-ter Elst, tel. 0541-35 32 87.

(*) zie ook www.plechelmusbasiliek.nl